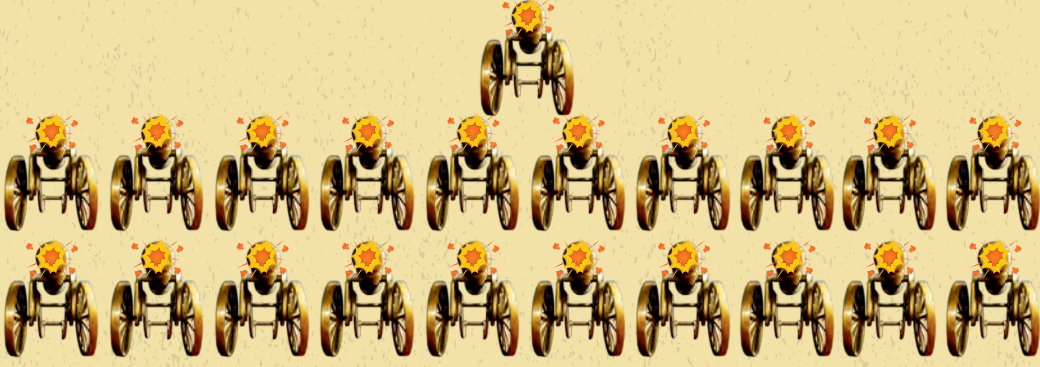

ચાલો મનાવીએ, પરાક્રમી જવાનોને
૨૧ તોપોની સલામીનું પર્વ

યુદ્ધ '૭૭

૧૯૭૫માં બનેલી 'આક્રમણ' ફિલ્મનું કિશારકુમારના કંઠે ગવાયેલું અવિસ્મરણીય ગીત છે: 'દેખો વીર જવાનો અપને ખૂન પે યે ઈલજામ ન આયે, માં ના કહે કે મેરે બેટે વખત પડા તો કામ ન આયે.'

૧૯૭૧માં ભારતીય જવાનોને વતનપરસ્તીની અને ફરજપરસ્તીની આવી રીતે યાદ અપાવવાની જરૂર ન હતી. ડિસેમ્બર ૩, ૧૯૭૧ની સાંજે રણહાક પડી કે તરત બહાદુરોએ શત્રુનાશ માટે બાંયો ચડાવી અને ૧૩મા દિવસે આક્રમણખોરોને પરાસ્ત કરી શરણગતિનો પત્ર લખી આપવા મજબૂર કરી છે.

વિજયદિનની ૫૦ મી જયંતિએ આજે તે રાષ્ટ્રપૂતોનું પાવન સ્મરણ કરીએ. યુદ્ધમાં જેઓ જખમી થયા, જીવ પડીકે બાંધી જેઓ લડ્યા અને જેમણે ભારતમાતાની સુરક્ષાના કાજે જાન ખોયા એ જવાનો ૨૧ તોપોની સલામીના હક્કદાર છે. આજથી શરૂ થતી રોજેરોજના અહેવાલોની શ્રેણીની PDF આપ દરેક વ્યક્તિ પોતાના ૨૧ સ્નેહી-મિત્રો-સગાંને મોકલો, જેથી વધુમાં વધુ લોકો રાષ્ટ્રપૂતોના પરાક્રમો અંગે વાકેફ બને. નક્કી માનો કે ૨૧ PDF મોકલવાનું આપનું કાર્ય એ શૌર્યવાન જવાનોને પ્રતીકાત્મક રીતે અપાયેલી ૨૧ તોપોની સલામી બની રહેશે કે જેમાંના ઘણા ખરા આજે હયાત નથી.

તારીખ કિલેમ્બર ૯, ૧૯૭૧: આ તારીખ ૫૦ વર્ષ પહેલાં શું બન્યું?

અગાઉ નોંધ્યું તેમ લેફ્ટનન્ટ-જનરલ સાગતસિંહ General Officer Commanding 4 Corps હતા--એટલે કે લગભગ ૭૦,૦૦૦ જવાનોનું નેતૃત્વ તેમણે સંભાળ્યું હતું. યુદ્ધના આયોજન મુજબ તેમને સોંપાયેલું કાર્ય મેઘાલય, ત્રિપુરા તથા મિઝોરમનું શત્રુના આક્રમણ સામે રક્ષણ કરવાનું હતું. આક્રમક નહિ, પણ રક્ષાત્મક રણનીતિ અપનાવવાનું કહેવાયું હતું. આ જાતના અભિગમનો સાગતસિંહના સ્વભાવ જોડે મેળ ખાતો ન હતો. આથી તેમણે જાતે નિર્ણય પર આવી બાંગલાદેશના મહત્વપૂર્ણ ક્ષેત્ર સિલહટ પર હલ્લો બોલાવવાનો પ્લાન રચ્યો અને તેના અમલ માટે બધી અડચણોને તેમજ પડકારોને અવગણી heliborne ઓપરેશન હાથ ધર્યું. બહુ મોટું જોખમ તેઓ ખેડી રહ્યા હતા, પરંતુ જોખમ ખેડ્યા વગર યુદ્ધ ન જીતી શકાય એ વાત પણ એટલી જ સાચી હતી. સામી તરફ બીજી સાચી વાત એ કે સાગતસિંહ Corps Commander હતા. ટોચના સ્તરે તેમનું સ્થાન હતું, જ્યારે ground reality / જમીની વાસ્તવિકતાનો મુકાબલો રણમેદાન પર દુશ્મનો સામે લડતા

અફસરો-જવાનોએ કરવાનો હતો.

અફસરોમાં મુખ્ય તો લેફ્ટનન્ટ-કર્નલ અરુણ ભીમરાવ હરોલિકર, જેઓ 4th Battalion તથા 5th Gorkha Rifles ના કમાન્ડિંગ ઓફિસર હતા. મિશન તેમને દુઃસાહસ જેવું લાગતું હતું, કેમ કે સંજોગો ઘણી રીતે પ્રતિકૂળ હતા. હેલિકોપ્ટરોનાં માળખાં બુલેટપ્રૂફ નહોતાં તે પહેલી સમસ્યા અને બીજી એ કે હેલિકોપ્ટરો સામે સંભવતઃ ગ્રાઉન્ડ ફાયર કરે તે દુશ્મનોનો શરૂઆતે જ ફેંસલો આણી દેવા માટે ભારતીય વાયુસેનાની મદદ લેવાનું શક્ય ન હતું. સિલહટ પર હુમલાનું મિશન રાતના અંધકાર વચ્ચે અમલી બનાવવાનું થાય, જ્યારે ભારતીય ફાઈટર-બોમ્બર્સ night-fightingની ક્ષમતા ધરાવતાં ન હતાં. ભારતીય તોપખાનાનું પણ પીઠબળ મળે તેમ ન હતું, કેમ કે સિલહટ અને સરહદ વચ્ચે ખાસ્સું છેટું પડી જતું હતું. તોપગોળા સિલહટ ક્ષેત્ર સુધી પહોંચે નહિ.

લેફ્ટનન્ટ-કર્નલ અરુણ હરોલિકરના દિમાગને જાત જાતના પ્રશ્નો કનડી રહ્યા હતા, જે ખરેખર વ્યાજબી હતા. પાકિસ્તાનના લેફ્ટનન્ટ-જનરલ નિયાઝીએ સિલહટ ખાતેની

સિલહટ heliborne મિશનના આયોજક લેફ્ટનન્ટ-જનરલ સાગતસિંહનો પણ મંત્ર હતો:
'Who dares, wins' / 'હિંમત દાખવે એ જીતે છે.' બેકગ્રાઉન્ડમાં Mi-4 હેલિકોપ્ટર છે.

202 Infantry Brigade ઢાકા તરફ લાવી દીધી હોવાની ખાતરી શી? બીજો પ્રશ્ન: સિલહટમાં જવાનોને તબીબી સારવાર માટે તાત્કાલિક આર્મીની હોસ્પિટલ પહોંચાડવા શી રીતે? શત્રુઓનો મુકાબલો કરતી વખતે રખે હરોલિકર પોતે શહીદ થાય તો જેને સેકન્ડ-ઇન-કમાન્ડ કહેવાય તે અફસર કોણ? અગાઉ તે હોદ્દો ધરાવતા ઓફિસર ગાઝીપુર ખાતેના યુદ્ધમાં શહીદ થયા હતા અને તેમના સ્થાને બીજા સિનિયર ઓફિસરને હજી નિયુક્ત કરવાનું બાકી હતું.

લેફ્ટનન્ટ-જનરલ સાગતસિંહની વ્યૂહરચના મુજબ heliborne ઓપરેશન હાથ ધરતા પહેલાં બ્રિગેડિયર બન્ટી કિવન, કર્નલ હરોલિકર તથા ગ્રૂપ કેપ્ટન

કોઈએ સાગતસિંહને પ્રોત્સાહિત કરવાની જરૂર નહોતી એ તેમનો પહેલો ગુણ હતો. સૌને તેઓ પ્રોત્સાહિત કરી જાણતા એ તેમનો બીજો ગુણ હતો.

ચંદનસિંહે Alouette / ચેતક હેલિકોપ્ટરમાં બેસી જાસૂસી પ્રકારનું મિશન ખેડ્યું. સિલહટ તરફ ઊડ્યા. બહુ મોટા ક્ષેત્રનું સર્વેક્ષણ કર્યું. પાક લશ્કરની કશી હિલચાલ જોવા મળી નહિ.

કોઈ પણ heliborne મિશન હાથ ધરવાનું થાય ત્યારે પૂર્વતૈયારી કરવા માટે એકાદ સપ્તાહ જેટલો સમય જોઈએ. આજનું કામ ગઈ કાલે કરી નાખવું એવી ફિલ્સૂફી ધરાવતા સાગતસિંહના આદેશ મુજબ અહીં તો થોડા જ કલાકોમાં તે કાર્ય આટોપી લેવાનું હતું. બન્ને હેલિકોપ્ટરોની બોજવહનશક્તિ મર્યાદિત હતી, જ્યારે વહન માટેનો બોજો ઘણો હતો. દરેક પ્રકારના શસ્ત્રને જોખવામાં આવ્યું. ખાધાખોરાકીનો અને કારતૂસો તથા હેન્ડ ગ્રેનેડનો પણ તોલ કરવામાં આવ્યો. છેવટે તો મર્યાદા કરતા વધુ ભારણ લાદવાનું જરૂરી બન્યું, કેમ કે હેલિકોપ્ટરો ફક્ત ૧૦ હતાં અને જવાનોની સંખ્યા સેંકડોમાં ગણાતી હતી.

આ ફોટોગ્રાફ પણ સિલહટ મિશન વખતનો છે. હેલિકોપ્ટર Alouette / ચેતક છે.

રશિયન બનાવટના Mi-4 હેલિકોપ્ટરમાં 8 થી 12 શસ્ત્રસજ્જ સૈનિકો બેસે, પણ મિશન વખતના સંજોગો જોતાં દરેક હેલિકોપ્ટરમાં 14 થી 16 જવાનો ખીચોખીચ બેઠા. ભારતીય નામે ચેતક કહેવાતા Alouetteમાં પણ એવી જ ભીડ જામી. પહેલી ટુકડીરૂપે સાત Mi-4 રવાના થયાં અને ત્યાર પછી Alouetteનો વારો આવ્યો. પ્રથમ હેલિકોપ્ટરો પહોંચ્યાં અને જવાનો બહાર નીકળ્યા કે તરત ‘અલ્લાહ હુ અકબર’ ના બુલંદનારા કાને પડ્યા અને જવાબમાં ગુરખા જવાનોએ ‘આયો ગોરખાલી!’ નો યુદ્ધનારો ગજાવ્યો. પહેલાં એમ લાગ્યું કે પાકિસ્તાનીઓ લશ્કરી સૈનિકોને બદલે રજાકારો હતા, પણ તે અનુમાન ખોટું ઠર્યું. સિલહટને જનરલ નિયાઝીએ રેહું મુકી દીધેલું તે આશાવાદ પણ ઠગારો નીવડ્યો. ગુરખાઓને પડકારી રહેલા સૈનિકો પાકિસ્તાનની 31 Punjab બટાલિયનના હતા. આ પાક સૈનિકોએ જ કે જેમણે એતગ્રામ ખાતેના સંઘર્ષ વખતે ગુરખાઓની ખુકરીનો પરચો દીધો હતો. તોપગોળાનો ઉલાળીયો કરતી ટૂંકા નાળયાની મોર્ટાર તોપો અને મશીનગન વડે તેમણે મારો શરૂ કર્યો અને ભારતના કેટલાક ગુરખા સૈનિકો તેનો ભોગ બન્યા. દરમિયાન વધુ ત્રણ ભારતીય હેલિકોપ્ટરો આવી પહોંચ્યાં. ખાલી થયેલાં Mi-4 વધુ

ગ્રુપ કેપ્ટન ચંદનસિંહ, જેઓ સિલહટ મિશનનાં કેટલાંક વર્ષ બાદ એર વાઈસ-માર્શલ બન્યા.

જવાનોને લાવવા માટે સરહદ તરફ ઊડ્યાં. હિમડંખ જેવું સત્ય પ્રકાશમાં આવ્યું કે સિલહટમાં પાકિસ્તાની સૈન્ય હજી મોજૂદ હતું અને મોટા પાયે તેનો મુકાબલો કરવો પડે તેમ હતો. આ કાર્ય માટે 105 HU (Helicopter Unit) ના કમાન્ડિંગ ઓફિસર સ્ક્વોડ્રન લીડર સંધુએ બે પહાડી તોપો લાવી દીધી. બધું મળીને 254 અફસરો-જવાનો સિલહટ આવી ગયા હતા, પણ સામી તરફ પાકિસ્તાનીઓની સંખ્યા ક્યાંય વધારે હતી. હેલિકોપ્ટરોએ ૨૦-૨૦ મિનિટના વધુ ફેરા કર્યા અને ભારતીયોની સંખ્યા 384 સુધી પહોંચી. હજી પણ તે ઓછી જ હતી, એટલે પાકિસ્તાનની 202 Infantry Brigade ઘણી મજબૂત સ્થિતિમાં હતી. ભારતની હાલતનું પી. વી. એસ. જગન મોહન તથા સમીર

પ્રવાહ સર્જવાનું છે....

૬૬, ૪૭

■ નવો પંજીરો

પાંજરા

ભારત-પાક સંઘર્ષની ઇતિહાસિકાંગંદ સારકથા
■ નવો સ્વર દિવસ

₹ 350/-

(નોનફિક્શન સારકથા)

આજે જ www.harshalpublications.in પરથી ઓનલાઈન ખરીદો.

પાંજરા

ભારત-પાક સંઘર્ષની ઇતિહાસિકાંગંદ સારકથા

- કુલ ૨૩ પ્રકરણોની સળંગ ચુલ્લકથા
- સંખ્યાબંધ ચિત્રો, નકશા તથા આકૃતિઓ
- શત્રુની આશ્ચર્યજનક માહિતી

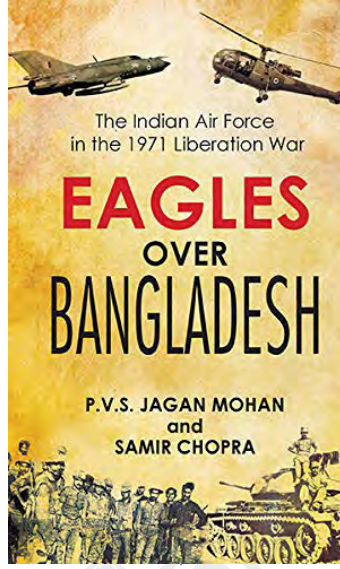
**ફક્ત ૧૪ દિવસમાં
પાકિસ્તાનના જેણે
બે ફુકડા કરી નાખ્યા એ
૧૯૭૧ના ભારત-પાક યુદ્ધની સત્યકથાનું
નવો સ્વર દિવસની રૂઢમંત્રી લખાયેલું
બેસ્ટ-સેલર પુસ્તક...**

ચોપરા નામના વિશ્લેષકોએ તેમના *Eagles over Bangladesh* પુસ્તકમાં લખ્યું છે કે, 'Contrary to the Indian assessment, Pakistan's 202 Infantry Brigade had not withdrawn from Sylhat, nor had they any intention to do so. General Sagat had felt that the Gorkhas would face minimal resistance but they were now caught in an awkward situation...'

હિંમતવાન અને ખડતલ ગુરખાઓ તેમની જન્મજાત પ્રકૃતિ મુજબ જુસ્સાભરે લડ્યા. કમનસીબી હતી કે તેઓ પૂરેપૂરા શસ્ત્રસજ્જ ન હતા. શસ્ત્રોના નામે તેમની પાસે રાઈફલ અને નાની કોથળીમા ભરેલી કારતૂસો જ હતી. આથી ફાયરિંગ કરતી વખતે તેમણે સંયમ રાખવાનો થયો અને પાકી નેમ લેવાયાની ખાત્રી પછી જ ફાયરિંગ કરતા હતાં. નિશાન ખાલી જાય તો ગોળી બરબાદ થાય અને તે પરવડે નહિ. પાકિસ્તાની સૈનિકો પાસે મિડિયમ મશીનગન ઉપરાંત ઓટોમેટિક શસ્ત્રો હતાં. આ હાલતમાં ખુકરી વડે તેમનો મુકાબલો કરવાનો પ્રશ્ન જ ન રહ્યો.

લેફ્ટનન્ટ-કર્નલ હરોલિકરે તેમના સરહદી મથકે પાછા ફરેલાં હેલિકોપ્ટરોમાં ઠેકઠેકાણે કાણાં જોયાં અને ખ્યાલ આવી ગયો કે મિશનને સફળ બનાવવાનું કાર્ય બહુ કઠિન સાબિત થવાનું હતું. સાવ નાકામિયાબ રહે અને જવાનોની નૈતિક હિંમત પર તેની નકારાત્મક અસર પડે એવું પણ કદાચ બને. એક બાબત જો કે થોડી ઘણી આશા જગાડતી હતી. કેન્ય

ડિઝાઈનનાં Alouette હેલિકોપ્ટરોના ડાબા-જમણા પડખે બે rocket pods / પોલાં નાળયાંના ઝુમખાં હતાં અને તેમાં રહેલાં રોકેટો વડે ભૂમિ પરના શત્રુ સૈનિકો પર ઘાતક મારો ચલાવી શકાતો હતો. ફ્લાઈટ-લેફ્ટનન્ટ સી. એમ. સિંગલા અને તેમના કો-પાયલટ સ્કવોડ્રન લીડર સુલતાન અહમેદે બીજી ખેપમાં સિલહટ પહોંચતાવેંત પાક સૈનિકો

પર રોકેટમારો ચલાવ્યો. હેલિકોપ્ટરોની ત્રીજી ખેપ વખતે લેફ્ટનન્ટ-કર્નલ અરુણ હરોલિકર આવી પહોંચ્યા ત્યારે સમય ૪:૪૫ નો હતો અને સાંજ ઢળી રહી હતી. (ભારતીય ઉપખંડમાં ઈશાન દિશાએ સૂર્યાસ્ત વહેલો થતો હતો.) વીસ મિનિટ બાદ તો અંધારું ઘેરાવા લાગ્યું. હેલિકોપ્ટરની ફ્લાઈટ અંધારામાં અને તેય અજાણ્યા પ્રદેશમાં યોજવાનું જોખમકારક લેખાય, પણ સ્થિતિ ગંભીર હોવાનું જોતાં હરોલિકરે Mi-4 ના તથા Alouette ના ચાલકોને શક્ય એટલા વધુ ફેરા કરવા જણાવ્યું.

હેલિકોપ્ટરોએ કેટલા આંટા-ફેરા કર્યા તેની ગણતરી પાકિસ્તાનીઓએ કરી નહોતી અને તેમણે વાસ્તવિક કરતા વધુ સંખ્યા ધારી લીધી. બીજી ભૂલ એ કરી કે Mi-4 હેલિકોપ્ટરોને રશિયન Mi-8 પ્રકારનાં ધાર્યાં, જે ભારતે હજી તો વસાવ્યાં પણ ન હતાં. લેફ્ટનન્ટ-કર્નલ હરોલિકરના આદેશ મુજબ રાતના ૧૦:૦૦ વાગ્યા સુધી હેલિકોપ્ટરો ફેરા લગાવતાં રહ્યાં અને Alouette દ્વારા રોકેટમારો ચાલુ રાખવામાં આવ્યો.

અંધકારનો લાભ ભારતને બીજી રીતે પણ મળ્યો. દુશ્મનોએ ભારતીય અફસરો-જવાનોની સંખ્યા વાસ્તવિક કરતાં ઘણી વધારે માની લીધી. આ ગેરસમજ નાહિંમત કરી નાખે તેવી હતી. દરમ્યાન રોકેટોને લીધે તેઓ ખુવારી પણ વેઠી રહ્યા હતા. આ તરફ ગુરખાઓ પાસે ખોરાક અને પાણી ક્યારનાં ખૂટી ચૂક્યાં હતાં. કારતૂસો પણ પૂરાં થવા આવ્યાં હતાં. ગમે તેમ કરીને રાત ખેંચી કઢાય તો સવારે ભારતીય

ફોટોગ્રાફમાં Alouette હેલિકોપ્ટરના ડાબા પડખે rocket pod ચીંધી બતાવ્યું છે. નાળયાં ૭ છે, માટે બેય પડખાંનાં મળીને ૧૪ રોકેટો દાગી શકાય છે.

વાયુસેના પેરાશૂટ વડે પુષ્કળ શસ્ત્રસંરજામ પહોંચાડી શકે તેમ હતી.

નેપોલિયન વિશે એમ કહેવાય છે કે જે નવો ઉમેદવાર તેના સૈન્યમાં ભરતી થવા માગતો હોય તેને એવા મતલબનો સવાલ પૂછતો કે, 'તું નસીબનો બળિયો છે?' / 'Are you lucky?' નેપોલિયન માનતો કે યુદ્ધ જીતવા માટે ફક્ત બહાદુરી નહિ, ખુશકિસ્મતી પણ જોઈએ.

નેપોલિયનના એ મંતવ્યને પુષ્ટિ આપતી નાનીશી, છતાં બહુ મોટું રિઝલ્ટ ભારતની તરફેણમાં લાવી દેનાર ઘટના સિલહટમાં બની. ભારત-પાક યુદ્ધના અહેવાલોને ઘણાં સમાચાર માધ્યમો ચમકાવતાં હતાં, પણ BBC રેડિઓ પર બ્રોડકાસ્ટ થતો રિપોર્ટ નિષ્પક્ષ તેમજ આધારભૂત લેખાતો હતો. ભારત સરકારે BBC ના સંવાદદાતાને આપણા લશ્કર સાથે રહેવાની પરવાનગી આપી હતી. મોડી રાત્રે BBC પર સમાચાર પ્રસારિત થયા કે ભારતના કોર કમાન્ડરે ગુરખાઓની બ્રિગેડ તાબડતોબ સિલહટ પહોંચાડી હતી.

રાત્રે ભારતીય સમય અનુસાર 11:00 વાગ્યે ભારત અને પાકિસ્તાન બેય સૈન્યના અફસરો BBC રેડિઓ સાંભળી રહ્યા હતા, જે તેમનો રોજિંદો કમ હતો. લેફ્ટનન્ટ-કર્નલ હરોલિકરે આશ્ચર્ય પામી સવાલ કર્યો: ‘ધ્યાનથી સાંભળ્યા સમાચાર? આપણે સિલહટમાં ગુરખાઓની બ્રિગેડ ઊતાર્યાના ખબર આપવામાં આવી રહ્યા છે.’

‘યસ, સર.’ બાજુમાં રહેલા ઓફિસરે કહ્યું. ‘નવાઈ લાગે છે કે એ લોકોએ આવી ભૂલ કેમ કરી નાખી?’

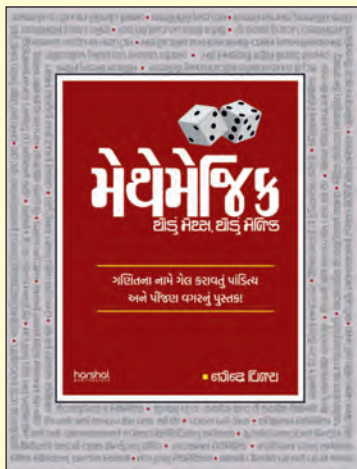
રેડિઓ માટે અહેવાલ જેણે મોકલ્યો એ સંવાદદાતાએ બહુ મોટી ભૂલ કરેલી, કેમ કે ભારતીય જવાનોની બટાલિયન હતી, બ્રિગેડ નહિ. એક બ્રિગેડમાં ત્રણ બટાલિયન હોય, એટલે BBC

સિલહટના heliborne ઓપરેશનના કલ્પનાચિત્રમાં દેખાતું હેલિકોપ્ટર ભારતીય વાયુસેનાનું Mi-4 છે. આ હેલિકોપ્ટરે આકાશી ખચ્ચર જેવું કામ આપ્યું.

મુજબ ભારતે સિલહટ ખાતે ત્રણ ગણી મોટી ફોજ તહેનાત કરી હતી. અલબત્ત, નહોતી કરી એ વાસ્તવિકતા હતી. સ્વાભાવિક છે કે પાકિસ્તાની અફસરો પણ ત્યારે BBC ના સમાચાર સાંભળી રહ્યા હતા અને વળી એ પણ સ્વાભાવિક છે કે તેમને ગભરાટ છૂટ્યો હોવો જોઈએ. રાત્રે એ જ રીતે વીતી અને ડિસેમ્બર ૧૦ની સવાર ભારત માટે સિલહટના મોરચે જીતનાં એંધાણો સાથે ખીલી. ●

ગણિતના નામે ગેલ કરાવતું પાંડિત્ય અને પીંજણ વગરનું પુસ્તક

માત્ર ગુજરાતીમાં નહિ, ભારતની બીજી એકેય ભાષામાં ‘મેથેમેજિક’ જેવું પુસ્તક આજ દિન સુધી પ્રગટ કરાયું નથી.

આજે નહિ, અત્યારે જ બૂક સ્ટોલની મુલાકાત લો અને ‘મેથેમેજિક’ની નકલ વસાવી લો. અથવા ઘરઠેઠા તરત મેળવી લેવા અમારી વેબસાઈટની મુલાકાત લો.

લેખક : નગેન્દ્ર વિજય

પાનાં : 216

કિંમત : રૂ. 350/-

<https://www.harshalpublications.in/shop/books/mathemagic>